

EVANGYÉLIOMI PROTESTÁNS LAP.

Megjelen minden héten egyszer pénteken egy iven. — Előfizetési ár egy évre 6 frt, félévre 3 frt negyedévre 1 frt 50 kr. — Hirdetések díja száz szóig 1 frt, kétszáz szóig 2 frt, a másodszori hirdetésnél 100 szóig 80 kr. 3-iknál 70 kr. bélyegdíj 30 kr; csakis egyház és tanodat érdeklő hirdetések fogadtatnak el. A lapot érdeklő mindennemű közlemények a szerkesztőhöz — Fűvészkert-utca, 1078. sz. a. intézendők.

Némely korszerű kérdések szellőztetése.

(3-ik folytatás.)

Igaz, hogy a Krisztusban való hitnek vannak oly tételei, melyekbe, a csodák lehetőségének és az evangéliomban feljegyzett csodák megtörtént voltának megengedése mellett is, megütközik az emberi ész. De ha már a Krisztust oly felségesnek tartjuk, a minőnek az új-szövetségben rajzoltatik, ha Istennek ismerjük el, akkor az ő tanítmányait nem tekinthetjük többé tisztán emberi jellegűeknek, és azokat nem mérlegelhetjük egészen a mi tökéletlen emberi felfogásunk mértékével. Tekintetbe veendő még ezen tárgyra nézve ez a két dolog:

1) a Krisztusban való hitet épen azon tételei teszik valódilag becsessé, a melyekbe megütközik az emberi ész. Mert mi csak az Isten Fiának értünk halálra lett adatásában birjuk biztos zálogát az Isten irántunk való véghetetlen szeretetének. Az a tudat, hogy Istentől annyira szeretettünk, gerjeszti fel bennünk voltaképen az Istenhez való hála- és szeretetteljes ragaszkodást; az költi fel azt az erős elhatározást, hogy ha mi szeretett gyermekek vagyunk, oly tiszta erkölcsi életet éljünk, mely Istennek a mi szerető atyánknak tessenek; és a mi erre irányult törekvésünk, annak meggondolásával, hogy azt Isten is elősegíti a maga szent lelke által, folyvást erősödik. Így közelithetünk aztán az erkölcsi tökély felé. Ugyanaz a tudat munkálja bennünk az Istenbe vetett fiúi bizodalmat, melynél fogva őt az élet minden körülményei közt gondviselő atyánknak tekintjük, intézkedéseink megnyugszunk, tőle minden jót várunk, tudván, hogy az Istent szeretőnek mindenek javára szolgálnak; még a csapásokról is úgy gondolkodunk, hogy azok arra valók, hogy azoknál fogva a szenvedések tűzpróbáján keresztül a kitartásra, s ezúton a boldogságra vezettessünk, sőt a halál sem rettenetes többé, tudván, hogy az, azokra nézve, kik a földi életet jól használták, átmenet a boldog örökkévalóságba. Már épen annál fogva, hogy a szivre ily megjobbitólag és megnyugtatólag hat, magasan áll becsére nézve a Krisztusban való hit a modern világnézetek felett. Ugyanis

a) A pantheismus és a materialismus szerint nincs személyes Isten, a kivel az ember személyes viszonyban lehetne. Annál fogva ezen irányzatok szerint hiányzik az Istenhez való hála-, szeretet-, bizodalom- és tiszteletteljes ragaszkodásnak, s ekép a vallásos érzületnek kiinduló pontja, nincs a kegyességnek és erkölcsi tökélyesbülésnek alapja, támasza. A lelkiismeret szava után követhet ugyan el a pantheista és a materialista is jó cselekedeteket; de a lelkiismeret munkássága nem biztos; mivel a lelkiismeret némelyekben fejletlen, másokban a körülmények hatalma alatt meghajlik, sokszor a korszellemnek hódol. Mondják, hogy ma is vannak oly vad állapotban élő emberek, akik megeszik az embert; pedig van lelkiismeretők, csak hogy az alszik bennök. Egykor az izraelita nők odadozták a molokh bálvány szobrának megtüzesített gyomrába ártatlan gyermekeiket; egykor a keresztyén egyház kebelében is üldözte egész halálíg az ember az embert, csupán azért, mivel másképen tisztelte Istenét, pedig azoknak is, az ilyeneknek is volt lelkiismeretők, csak hogy nem hallatta szavát, mivel a korszellem hatalma alatt nyögött, vagy épen szolgálatában állott a korszellemnek. A lelkiismeret csak az oly emberben munkálkodik hathatósan és épen a jól felfogott erkölcsiség érdekében, a kiből oly istenfogalom van, mely már maga is elősegíti az erkölcsi tökélyesbülést. Ugyde sem a pantheismus, sem a materialismus nem ad ily istenfogalmat. Azon tantétellel pedig, hogy az emberi cselekedetek szükségesképen valók, mód nyújtatik az embernek a maga cselekedeteinek szépítésére. Én nem követtem el bünt, mivel a mit tettem, szükségesképen tettem, mivel én csak egy csepp vagyok a végtelenség óceánjában, mely változhatatlan örök törvények szerint mozgatja hajkait erre s arra, és engem is magával sodor. Együgyű a ki különbséget tesz a cselekedetek közt, azt mondván az egyikről, hogy az jó, a másiktól pedig, hogy az rossz. Nincs erkölcsi tekintetben se jó, se rossz cselekedet, mivel minden cselekedet szükségesképen követtetik el; csak a polgári intézmények tették meg egyik cselekedetet jónak, a másikat rossznak. Így szépítheti cselekedeteit a pantheista és a materialista, így altathatja el lelkiismeret-

tét, cselekedeteinek egyedüli örállóját. És a mig alszik benne a lelkiismeret, eljönnek a testi szenvedélyek, megrohanják őt, és rabjává teszik a bűnnek. Így tehát a pantheismus és a materialismus nem csak hogy nem mozditja elő az erkölcsi tökélyesbülést, sőt inkább utat nyit a bűnök előtt. A theisticus modern világnézet elősegíti ugyan az erkölcsi tökélyesbülést, de mivel nem tudja felébreszteni az emberben az Isten iránti bizodalom- és szeretetteljes ragaszkodást, úgy mint a Krisztusban való hit, nem tudja a jóra törekvő emberi akaratot sem úgy erősíteni, s ekép az embert az erkölcsiség útján oly hathatósan gyámolítani.

b) A modern világnézet követői, vallási irányzatuknál fogva nem ragaszkodhatnak az Istenhez fiui bizodalommal, nem tekinthetik őt gondviselő atyjuknak; annál fogva ők magukra hagyottaknak tarthatják és tartják is magukat e világon. Innen az ő állapotjuk hasonlít azon árváéhoz, a ki szüleit csak nem rég vesztette el, s kinek még derültebb kedélyhangulatán is átrezg az elhagyatottság fájós érzete. És ha megnehezdednek a moderneseken a csapások, kedélyök csakhamar elborul, az elhagyatottság érzése nagyon nyomasztó rájuk nézve, magokat hamar boldogtalanoknak érzik, és fájdalmaikat még az általok elkövetett bűnök miatt háborgó lelkiismeret is növelvén, az életet, melyet úgy sem tekintenek a jövő élet előkészítőjének, mint únt terhet könnyen eldobják magoktól. Az öngyilkosság legtöbb esetben a modern világnézet szülöttje; és a mint terjed ez a világnézet, úgy szaporodnak az öngyilkosságok. Ellenben a mindennapi élet gyakorta mutat példát arra, hogy oly ember, a ki mig szerencsésen folytak dolgai, tudni sem akart az Istenről, később, midőn a szerencsétlenség napjai beköszönnek nála, megtér, fiui bizodalommal ragaszkodik és fordul imájában az Istenhez, boldogítólag hat rá az a hit, hogy a megváltó érdeme után bűnbocsánatot remélhet, és a bizodalom fentartja azt, beszáll lelkébe a boldogító megnyugvás, melyet a modern világnézet szerinti pusztá resignatio, azaz meghajlás az előtt, a mit úgy sem lehet kikerülni, nem képes megadni. Ekép hitüldöző Saulusból nem egyszer lesz hitbuzgó Paulus. Nem arról tesznek-e ezek bizonyosságot, hogy az ember emberiesebb módon jár el, okosabban cselekszik a vallási hit terén, ha az ész mellett szíve nemesb vágyaira is hallgat, mint ha egyedül az ingatag ész rideg szemlélődésitől vezetteti magát.

Ha valamibe megütközik a mi eszünk: annak nem mindig az az oka, hogy az a valami észellenes; hanem a mi eszünknek, felfogó képességünknek gyarló voltából is származhatik az. Mert lehet tárgy, melylyel mint óriással a mi törpe kicsinységü eszünk egyáltalában nem képes megbirkózni. És én Krisztusban való hitünk némely tételeinek tárgyát, épen ilyennek tartom. Mert hogy az istenség eszméjével az emberi ész teljességgel nem tud megbir-

közni, arról eléggé kezeskedik maga az a körülmény, hogy a modernesek, a kik pedig hitők észszerűségével annyira szeretnek dicsekedni, oly ellenkező irányokat követnek, hogy ha az egyik irány embereinek hitét az istenség fogalma körül észszerűnek tartjuk, akkor lehetetlen a másikat mint észellenest el nem itélnünk. Ezen okokból én Krisztusban való hitemet, melyet oly boldogítóknak tartok, s melynél észszerűbbnek a modernesek hitét teljességgel nem ismerem el, el nem vetem; sem a miatt szégyent nem érzek. Vajjon a legmélyebbre lehatoló természetbúvár is nem talál é rejtélyeket, melyekbe nem képes behatolni? és pirul-e a miatt? Hát én piruljak-e a miatt, hogy az istenség felőli azon fogalomban, melyet hitem könyve előmbe ad, vannak rejtélyek, melyekbe az én gyenge észvilágom nem képes behatolni? Hát mi vagyok én, és mi felettem az istenség? Avagy Isten volnál-e te, óh véghetetlen erő és hatalom, teremtője és fentartója a roppant világmindenségnek, létrehozója az én gyenge elmeképességemnek is, Isten volnál-e te akkor, ha a te mélységed titkait az én csak felszínen járó elmém ki tudná búvárolni? És én, ember, véges értelmű ember volnék-e akkor, ha az én eszem a te eszedet ki tudná ismerni? holott én nem ültem veled tanácsszéket, neked a világ megteremtésében, a természeti erők megalkotásában, és azok munkássági törvényeinek kiszabásában nem voltam munkatársad.

A ki az emberi ész, még az istenség fogalma körül is teljesen megbizható belátó képességgel bírónak tudja tekinteni, elannyira, hogy a mibe esze megütközik, a mit felfogni nem bir, azt épen ezért észellenesnek tartja; a ki el tudja magával hitetni, hogy azon épület, melyet pusztá eszével emel a vallási hit mezején, nem ingoványon áll, mi miatt azt minden perczen félthetni az elsüllyedéstől, vagy összeomlástól; a ki oly hitet akar, mely egyedül az ész hite legyen, és nem a szíve is egyszersmind: az ragaszkodják a modern világnézethez, annak egyik vagy másik alakulása szerint. A ki pedig nem tartja az emberi ész az istenség fogalma körül teljesen megbizható belátó képességgel bírónak; a ki tehát nem rabja az észszerű önállóság után törekvő vágnak annyira, hogy ne tudjon hinni oly hittal, melyben az ész követelményei mellett a szívnek nemesb vágyai is számításba vannak véve; a ki oly hitet akar, mely a szív megnyugtatása és megjobbítása által az ember boldogságát, és erkölcsi tökélyesbülését a leghathatósabbban munkálja: az higgyen a Krisztusban. Válaszszon mindenki szabad tetszése szerint. Én a Krisztusban való hitet választottam; mások a modern hitet. Én nem itélem el a moderneseket, tudván hogy voltak okaik, a melyektől vezettettek a választásban. Viszont én is megvárhatom azoktól, hogy ne itéljenek el engem; hiszen nekem is voltak okaim, a melyek birtak engem arra, hogy azt választssam, a mit választottam. De kiki öntudatosan járjon el a

választásban, meggondolván, hogy a Krisztusban való hit összeférhetetlen a modern hittel, elannyira, hogy a kétféle hitűek nem lehetnek ugyanazon vallásos társaságnak, a modernesek nem lehetnek a Krisztusban hívők társaságának, s ekép a prot. ker. egyháznak tagjai.

III.

De ezt nem ismerik el a modernesek, azt állítván, hogy a prot. ker. egyházban minden vallási irányzat jogosultsággal bír. Állítják bizonyos önérdek befolyása alatt; de állításukat egyáltalában nem tudják igazolni. Ők a Jézus és a Pál apostol példájára hivatkoznak. De e hivatolt példákból amaz állítás igaz voltát, lehetetlen bebizonyítani. Az tagadhatatlan, hogy mind Jézus, mind Pál apostol átalakítólag hatottak a judaismusra és paganismusra is, úgy hogy az ő munkálkodásuk folytán a vallás arculata nagyon megváltozott, egy újabb vallás állván elő a világon. De másfelől az is igaz, hogy a zsidók amaz átalakító munkásság folytatása miatt se Jézust, se Pált nem tekintették többé magukhoz valóknak, miről azoknak kivégzetésével tettek bizonyosságot. Maga a Jézus sem tekintette többé a hozzá csatlakozottakat olyanoknak, mint más zsidókat. És Pál apostol se tartotta az általa megtértetteket többé hitetleneknek, zsidóknak és pogányoknak, és azok is, a kik a zsidók és pogányok közül a Krisztusban való hitre tértek, azt hogy vallásukra nézve nem tartoznak többé a zsidókhoz és a pogányokhoz, világosan kifejezték azzal, hogy magukat a Krisztus nevére neveztek el. A Jézus és a Pál példájából tehát csak annyi következik, hogy mindenkinek van joga arra, hogy vallási meggyőződését saját esze törvényei szerint, ha tetszik szívének vágyait is számításba téve alkossa meg. De az már teljességgel nem következik, hogy annak megkívánhatására is van joga az embernek, hogy mások őt még azon esetben is maguk közé tartozónak ismerjék el vallási tekintetben, a mikor ezeknek vallási irányával az övé épen ellentétben áll. És a Krisztus példájából azt következtetni, hogy az ő egyházának bármely vallási irányzat követője tagja lehet, annál kevésbé lehet, mivel a Péterhez intézett szavaival Krisztus eléggé kifejezte, hogy az ő anyaszentegyházának tagjai azok lesznek, a kik hiszik azt, hogy ő a Krisztus az élő Isten Fia.

Az az állítás, hogy a prot. ker. egyházban, minden vallási irányzat jogosult, az egyház fogalmának az állam fogalmával való összezavarásából származik. Az államban, mely nem egy hitfelekezeté, igenis van jogosultsága minden vallási irányzatnak, mely nincs összeütközésben az állam érdekével. De az egyházban, mint hitközösségen alapult társaságban, nincs ily jogosultság. Sőt abból, hogy még az államban is csak az oly vallási irányzat jogosult, mely nem sérti az állam érdekeit, egyenesen következik, hogy a mo-

dern világnézetnek, mely a prot. ker. egyház pusztítására van irányozva, nincs ebben jogosultsága. Ha a prot. ker. egyházban minden vallási irányzat jogosult, azaz bármely vallási irány embere is megkívánhatja, hogy prot. keresztyénnek tartassék: akkor egész földünkön minden ember, a kinek csak van vallása, megkívánhatja, hogy prot. keresztyénnek tartassék, mivel ha van vallása, vallási irányzata is van. De ha már a prot. keresztyén egyház mindenféle vallás követőinek összesége, hogy esik, hogy e khaoszban, vagy quodlibetben nincs helyök a római katolikusoknak és a görögkeleti egyházhoz tartozóknak?

De vessünk egy tekintetet arra is, vajjon azon elmélet, hogy a prot. ker. egyházban minden vallási irányzat jogosult, a gyakorlatban hova vezethetne. Tegyük fel, hogy buzgó orthodox prot. ker. egyházban Y. lelkész római katolikussá lévén, e miatt tőle az egyház megtagadja a fizetést, sőt lelkészének többé nem ismeri el, s a per elintézés végett egyházi törvényszék elé kerül. Vajjon az egyházi törvényszék megtartja-e a r. katolikussá lett egyént a prot. ker. egyház lelkészi hivatalában? Én úgy vagyok meggyőződve, hogy a törvényszéknek minden tagja, még ha mind modernes is, az Y. elmozdítására adja szavazatát. De vajjon miért mozdittatik az el, ha vallási irányzata változtatásán kívül semmi egyéb váddal nem terheltetik. Vajjon nem arról tesz-e bizonyosságot az elmozdítás, hogy Y. egyházi tekintetben hibát követett el vallási irányzata változtatásával? Már ha hibát követett el azzal, akkor eljárása nem volt jogosult, miből aztán önként következik, hogy a prot. ker. egyházban nincs minden vallási irányzat jogosultsága. Mert ha már egy oly egyén is elmozdittatik lelkészi hivatalától, a ki csak római katolikussá lett, mennyivel inkább elmozdítható a modernes? — Hiszen a római katolikusokkal, a Krisztusban való hitnek több fontos tételeire nézve közösségben vannak az orthodox prot. keresztyének, míg a modernesekkel egyáltalában nincsenek, legalább a sajátágosan krisztusiakban. Vagy talán úgy áll a dolog, hogy arra, miszerint valaki az egyház tanától csak kevésbé térjen el, még nincs jogosultság, ellenben arra, hogy egészen eltérjen, már meg van a jogosultság? Vajjon észszerű-e ez? (Vége köv.)

M e n y h á r t J á n o s.

KÖNYVISMERTETÉS.

Az oxfordi egyetem előtt s különböző alkalmakkor mondott beszédek Mozleytől.

(4-ik folytatás.)

Ha már az a kérdés merül föl, hogy ugy tekinthető-e a háboru, mint csak esetleges valami a társadalomban, melytől valaha meg lehet szabadulni, vagy ugy, mint a mely abban teljesen meggyökerezett: a képzelet komolyan elővarázsolja azon korszakot, melyben a háboru meg fog szünni, a társadalom előhaladta vetvén annak véget. De nehéz elhinni, hogy bármely elv

is képes lenne ellenőrizni az emberi természetek, érzések sokféleségét; olyankor törnek ezek elő, mikor legkevésbé várnók őket. És sok esetben maga az előhaladás idézett elő háborukat s mint eszköz, borzasztó kinézést adott azoknak. — A háboru elleni gyógyszer egy egyetemes birodalom volna, de ez megphysikai valószínűtlenség; az universalismus hullámai meg kell hogy törjenek s újra csak vissza kell térnünk a független államokhoz.

Egyes egyén föladata saját nézetét, okoskodását egy más semleges, föltötte álló hatalomnak, föladata az alázatosságból, nemeslelkűségből, de ez az alázatosság nem alkalmazható a nemzetre semmiképen. Egy körülmény idézhetne csak elő javulást, ha t. i. a nemzetek nagyobb ítélőképességre tennének szert a vetélkedő nemzeti ügyek, mozgalmak megbecsülésében. Ha nem feszítenék az ügyet a végsőkig, a háboru megelőzetnék a nemzetek között.

Gyakran kérdezik gúnyolódva a kijelentés elleni bizonyítékul: a keresztyénség miért nem szüntette meg a háborut? De az nem hivatása a keresztyénségnek, hogy e tekintetben újra szervezze a világ rendjét. Egy az emberi természetben történő egyetemes változás megszüntetné a háborut a világ szervezetének minden javítása nélkül is. De a keresztyénség nem bir gyógyerővel az egész emberi természetre, csakis azon szívekre, melyek befogadják. Ha a keresztyénségnek el kellett volna törölnie a háborut, ép oly joggal el kellett volna törölnie a polgári kormányzást is, mely erőszakon alapszik, büntetéssel, bilincsekkel, halállal sújt.

A próféta megjövendölte az időt, midőn a népek szabályájból kapák a sárdájokból sarlókat csinálnak, midőn egy nép más nép ellen fegyvert nem von, sem pedig többé hadakozást nem tanulnak. Itt ő egy egyetemes szeretet uralmát jövendöli meg, midőn az emberek nem működnek többé rémités, vagy kényszer által; de ez épen úgy van mondva a polgári igazgatás bilincsei s halálbüntetése, mint a háboru ellen. De más oldalról azt is mondja a jövendölés, hogy a dolgok úgy fognak menni, mint mennek; a világ nem fog változni; az ember nem szűnik meg vétkezni; háboru lesz s támad egyik nemzetségre a másikkra, egyik országra a másikkra. Elkülönözve, egyik pusztát látomás, a másik maga a tényállás. De nem különbözhetjük el a két jövendölést, együtt kell őket vennünk, mint egy egész két oldalát, melyben az ellentétek csak magyarázatok. El fog jöni a béke országa, csak hogy a két jövendölésre nézve a helyiség változik. A zsidó prófétának a föld vala az ég, de az evangyéliom e két világot elkülönzi, a láthatatlant veszi a látható helyett a prófétai békeország helyéül. E világra vonatkozólag az evangyéliomi jövendölés semmi vérmes reménnyel nem biztat, nem beszél a társadalom újjászületéséről, sőt inkább bánatteljes nyelvvel él.

A keresztyénség állapíthatott volna meg magasabb törvényt, mint a társadalom szükségai megengedték; tilthatta volna a vagyonbirtoklást s a háborut. De ez hibás lépés lett volna, először mivel a magasabb törvény, a mely helyes, megegyezik a társadalom törvényeivel, helytelen, ha ellenkezik azokkal; továbbá bár egy felekezeti lehet önkénykedő, kizárólagos s fölmondhatja a természeti jogokat, a keresztyénség ha így tett volna, elhagyta volna hivatását, mely abban áll, hogy felölelje a világot. Elismerte a keresztyénség a birtokjogot, bár az visszaélésekre vezethet, el a háborut, hogy még nagyobb rosszat előzzön meg:

szükséges volt, hogy ezeket elismerje, absolute szükséges. De bár így szentesíti is a keresztyénség a háborut egy önmagával egyenletlenségben élő világ hypothesisén, a maga világában képtelenségnek nyilvánítja azt; de kénytelen azon világ fölvételén működni, mely mint meglevő létezik, nem pedig saját eszményi világának fölvételén.

A keresztyénség úgy jelen meg, mint vigasztaló a háboru szenvedései között. A tábornok csak a célra s az eszközökre lehet figyelemmel, de egyesekre nem, míg az egyház a személyekre tekint. Mindannyinak ezek közül meg volt saját reménye, érdeke, kilátása, de egy seb, egy elvesztett tag mindent megváltoztatott. A keresztyénség úgy jelen meg neki, mint vigasztaló s megmutatja, hogy a veszteségből is nyereség lehet. Mindannyinak volt saját otthonja, hol gondolkodnak reá, hol ő valaki. Ha el-esett, a keresztyén remény megkönnyíti az otthon bánatát. — Némelyekre nézve álm az és regény úgy tekinteni az emberiségre, mint egyénre, hogy az csak egy tömeg, egy egész, az a tényállás; de az egyházra nézve ez utóbbi az álm s az első a tény. Az emberiség mind egy tömeg az emberi és mind egyén az isteni szemnek.

A hatodik szám alatti beszéd a természetéről szól. Textus: Zsolt. CIV. 1. 2. Felette igen felmagasztaltattál: dicsőséget és ékességet öltöztél magadra. Ki magadat világossággal, mintegy öltöztetted körülvetted és kiterjesztetted az eget, mintegy kárpitot. A természetnek két nagy kijelentése van: a hasznosság és szépség kijelentése. Ez a két jellemvonás együvé tartozik, egymáshoz van kötve. Nem mondhatjuk ugyan, hogy a hasznosságot egyetemlegesen kíséri a szépség, de a természet ép azon anyag és törvények által szép, melyek által hasznos. A természet szépsége nem szerencsés véletlen mintegy, mely el volna különíthető hasznosságától, mindkettő egyiránt része a természetnek, ugyanazon tényeknek csak különböző kifejezései. De míg eredetükben egyesülve vannak egymással a hasznosság és szépség, magukban véve teljesen elkülönözvők. Ha ugyanazon physikai törvények, melyek táplálnak, ruháznak bennünket, melyek lélekzésre, mozgásra s szerveink használatára ösztönöznek, egy képet is elő tudnak állítani: ez a két eredmény nem ég és föld távolságra áll-e egymástól? Legkisebb fogalmunk sincs a közös törzsről, melyben e roppant ellentétek egyesülnek, az egységről, melylyé tömörülnek, a végokfőről, melyből ágaznak s azonosságuk titkáról.

Érdemes megjegyezni, hogy a természeti szépségek, szép tájak iránt egész szenvedély képződött az emberi lelkekben. — költők vezették ide az utat s az emberek fölött különös hatalmat nyert ez a szenvedély. Elvonták a természetben e képet a mechanizmustól, azt mi a szemet gyönyörködteti, a hasznostól: a szépet mintegy felfüggesztették a térben, hogy az emberiség bámulja s elmélkedjék rajta, mintegy tüneményen. A passiv látványra függesztette szemét az emberiség, a természetre, mint jelenésre, tüneményre, képre. Másra hagyja legtöbb a keresést, az analysisit, őt kielégíti, ha néz és mindig csak néz. De bár ez irány elkülöníti a szépséget a hasznosságtól, a képet a mechanizmustól a képzelet működése által, bensőleg mégis fentartja a kettő egységét s ez egységnek eredménye is van. A kép által ép oly közvetlen eredményévé lesz az isteni elmének, mint a természet hasznossága. A természeti szépség iránt keletkezett e nevezetes érzés oly tény, mely figyelmet érdemel, a mennyiben nem lehet az következmények nélkül a vallásra — ez fejtetik ki a következőkben.

A természet hasznos berendezésének meg van határozott czélja és érvénye, minden vonatkozás nélkül az emberi értelemre. Működik az magától s hasznosságára nézve nem szükséges, hogy láttassék is. De a szépségre nézve lényegesen szükséges, hogy láttassék és mivel csak az ész előtt látható, a természet rendszerében ott látjuk az ész elismertetését s az észhez intézett határozott fölhívást. Ha valamely nagy természeti szépség van előttünk s kérdezzük: miért tesz rám e látvány oly benyomást, mi teszi abban a szépet? a tények nem adhatnak kellő feleletet. A természet dicsősége valóságban az emberi elmében lakozik: van egy belső közvetítő világosság, melyen az anyagi tárgyak átmennek, egy átalakító közeg, mely a fizikai tömeget képpé idomítja.

A természet szépsége szükséges Istent dicsőítésünk tökéletesítésére; a Teremtő dicsérete lényegesen meggyengítettnek a nélkül. Bár hálával ismerjük el azon megszámlálhatatlan sok hasznót, melyet a természet szerkezete reánk áraszt, távolról sem gerjeszt ez azonban oly érdeket, minőt a szépség gerjeszthet. A felemelő látvány, a mystikus világ küszöbén állva, bizonyos kíváncsiságot ébreszt az Istenség iránt. Azon gondolatot költi fel, hogy mi van hát a függöny mögött? Azon gondolat, hogy mindent tudunk Istenről, megbénitná, megmerevitené az isteniszteletet; a mystikus gondolat föleleveníti a tiszteletet s a természet szépsége költi fel a mystikus gondolatot. A magas műveltségű kornak irányzata ellenezni a vallásban minden mysteriumot, de a természetben megengedik azt. A költészetnek meg van engedve, hogy a mysticismus láthatárán csapongjon. A mystikus érzés valóban minden alakjában külsőségeken táplálkozott; a látomás a nemlátottra vezetett s az őskori pap (hierophant) látomások sorozata által vezette be az embereket bölcseségének szentélyébe.

A természet szépsége és nagysága nem marad magában, hanem viszonyba lép az erkölcsivel, melyhez hasonló, melynek valódi jellege. Ha a természetet le sem tudjuk írni az erkölcsstanból vett kifejezések nélkül — milyenek: ünnepélyes, szelid, borzasztó stb. — ez bizonyíték, hogy a fizikai s erkölcsi dolgok között természetes és valódi hasonlatosság van. Van mindenkiben egy benszületett vágy, hogy t. i. ünnepélyes hangulatba hozassék. Szereti ezt, gyönyörködik benne, majdnem fizikai kéj az neki. Szeret egy pillanatra elnémitva lenni valamely nagyszerű természeti tünemény által — holott a tömeg a közéletben nem mutat semmi nagyobb rokonszenvet az ünnepélyes, magasabb eszmék iránt, nem keresi azokat, boldogsága nem függ azokon.

Valamely nagyszerű tárgy által belehelt mulékony tisztelet utáni vágy már kétségtelenül össze van kötve az emberi elme idült nyugtalanságával, gondolatai feletti ellenőrzés hiányával. Elméjét itt is, ott is, mindenütt megragadja valami, a mint különböző képek repülnek el mellette, melyekről nem tudja, honnan jöttek. Az ember belső élete örökös küzdelem a változékonysággal, rendszertelenséggel s ily nyugtalan állapotában örökös vágyat táplál valamely kielégítő nyugalom után. Fedeztetnék fel valami új nagyság a természetben, mely ellenállhatatlan benyomásával lecsendesitené elméjének összhangzatlan állapotát, mely mintegy megkövesitené s csudálkozással némitaná őt el, átutazná a félvilágot, hogy lássa azt.

A tisztelet gyönyört gerjesztő érzelem azon egyszerű okból, mert mindenkinek keble mélyében ott van az eszme egy nagy Lényről, kit e tisztelet megillet. Világos, hogy mindazon érzelmekből, melyek valódi viszonyt fejeznek ki, kell bizo-

nyos gyönyörnek erednie; a tisztelet azon érzés, mely a felettünk levő nagy Lény iránti viszonyunkat fejezi ki, tehát valódi gyönyörnek kell a tisztelethez csatlakoznia. A vallásos érzés értelmetlen dolog a tisztelet e gyönyöre nélkül. Ha csak az ész nem sejt egy felsőbb Lényt, kit a tisztelet megillet, fel nem fogható, mi lenne abban a gyönyör. Ha tehát a fizikai nagyság ily tiszteletet gerjeszt, elménkben társulva kell lennie e nagyságnak egy felettünk levő létezésrel, mert maga a fizikai tárgy, mint a mely semmi egyéb, csak anyag, nem indíthatna tiszteletre. A természet, mely Istennek kijelentése, sokszor úgy tekintetik, mint pantheistikus testi valami, mintha az isteni Lény testi kifejezése volna, hasonló a test azon öltözetéhez, mely beövezi az emberi lelket s eszköz annak kifejezésére. De az Istenség kinyilatkoztatása, mely a természet szépségében jelentkezik, a nyelv alapján és elvén nyugszik. A kép, mint a legfőbb Lény s a teremtmény közti összeköttetés tényleg nem egyéb, mint a természet nyelve.

Igy tekintve a természetet, két pont van különös egyezésben az Irás nyelvével. Először, hogy az Irás különösen megszentelte a látás tehetségét s megigérte az Istenség kinyilatkoztatását az emberiség előtt egy nagy látomás, mint közeg által. Az ótestamentomban is symbolizálja, képlegesen kijelenti a természet az Istenséget, midőn úgy említettik, mint Isten öltözete, ruházata, midőn az Ur dicsősége fedezi a sátort s midőn főleg a prófétai látomásokban a természet remek művei, színei, a zafir és borostyán, szivárvány és fényesség együvé folynak és összeköttenek jelvénytörő alakban, hogy „az Ur dicsősége hasonlatosságának látását“ alkossák (Ezék. I. 28.): de ez elszórt képek csakis az újtestamentomban gyűjtetnek egy központ köré, merülnek egy kibeszélhetetlen örök jelenésbe, melyben Isten mindig úgy láttatik, mint milyen valóban. Bárki előtt is föl kell tűnni, hogy a keresztyén kijelentés jövendő állapotának dicsősége nem mint belső öntudat, magunkba merülés rajzoltatik elénk, de mint nagy, rajtunk kívül eső látvány, Isten nagy, látható kinyilatkoztatásának látványa. Látomás, kép, ábrázolat az, mi az égi állapotot jellemzi, nem pusztá gondolkodás, szemlélődés. Az ég úgy jelen meg az Irásban, mint a tökéletesített látás hazája, hol a tehetség legmagasabb működésére emeltetik s a lét boldogsága látomásban tetőztetik be. Másodszor, az irás elve szerint valamely dicső kép, vagy tárgy látásának ténye az, mi a szemlélőnek, vagy nézőnek saját dicsőségét alkotja. A jövő életet a dicsőség állapotának nevezi az irás, nem csak pusztá vonatkozással a világra, melyben az élvezettni fog, mely dicsőséges világ leend, hanem tekintettel azokra is, kik élvezik. Élvezet lesz az a lét, mert birtokosai felmagasztaltatnak, mint a dicsőség szemlélői, mert a Fenség látása saját maguk felmagasztalása is s az imádás saját maguk emelkedése. Senki sem csodálta Isten műveit, senkit sem hatott meg a látható teremtés szépsége s fensége a nélkül, hogy egy időben saját maga is ne emelkedett volna saját szemében. Az igazi csodálás a dicsőség egy neme a csodálóra nézve. Az isteni tiszteletben is, főleg midőn az egész gyülekezet énekel Isten magasztalására, az egyes, ki szívvvel és lélekkel részt vesz e tényben, fölemelve érzi mintegy magát.

Korunkban a természet taglalásának az az irányzata, hogy az Istenség eszméje tagadásra szállittassék le az emberek elméjében s hogy az első nagy ok pusztá fizikai erőre vezetessék vissza. De ellensúlyozásul ugyancsak a mai korban a természet csodálása az Istenség erkölcsi eszméjét mozditja elő, kíváncsiságot, érdeket gerjeszt Isten iránt. — A természet szépségéből

azonban csak az merithet vallásosságot, ki vallásos érzelemmel járul hozzá. A vallásosság alapját bizonyos belső szemle, belső érzet, magunkba pillantás, a bűn, segélytelenség és nyomor elismerése kell, hogy képezze; ha ez nincs meg, a külső természet nem világíthatja meg magától az ember lelkiismeretét s nem vezethet Isten ismerésére. A szépség csak legfinomabb értelmében gerjeszthet vallásosságot. A passiv csodalás élete csak álom s a külső természet így inkább csak egy bűvölő nő, ki felvilágyozza az emberi szellemet a nélkül, hogy erélyt s erőt öntene abba. Más oldalról meg a nagy atheista költőknél a természeti szépség vallásának nem egyéb a vége, mint összhangzatlanság s aztán kétségbeesés. A szépség látása oly magasba emeli lelküket, mintha maga az isteni Teremtő hangolta volna őket rokonszenves egyezésre a maga teremtésével; ez esetben imádnak, mint a cherubimok, de a másik perczen már, mintegy dámonoktól gyötörve így kiáltanak: „Mi dolgunk van nekünk veled, te égnek és földnek Istene?” Az ily emberek a természetet mintegy kétfelé vágják, szépségét törvényétől, a természet szellemét az isteni Törvényadótól elkülönítik. A szépség heves érzése volt ez emberek vallása s mivel vallásukká tették, tökéletesen elégedetlenekké tette az őket. Hogy magyarázhatja ki a szépség a természet másik részét, a törvényt? Ha a bűn titka megelőzte volna lelkükben a természet dicsőségét, kiegyeztethették volna a kettőt, de a dicsőséget vevén először, visszaborzadtak a másik, a sötét mysteriumtól, megundorodtak saját képüktől, nem hittek, hogy az őket ábrázolná s így haladtak elő a kétségbeesés útján. Azok ellenben, kik önmaguk ismeretét és saját lelküket tették első gondjukká, világosságot s reményt nyertek. Ezek a természetben jövődőlést, kijelentést olvastak s jeleket és tudomást szereztek arról, ki mint öltözettel vette azzal körül magát, ki felővezte magát annak dicsőségével és ékességével, annak fényességével fedezte magát s azt a maga kifejezésévé, kinyilatkoztatásává teremté. (Folytatjuk.)

Csiky Lajos.

B E L F Ö L D.

A biharmegyei Körözsvölgy.

Köszönettel tartozom Szatmáry Károly m. kir. közhonvéd urnak, hogy e Lapok f. é. 6-ik számában „Seperjünk a magunk háza előtt is” című cikkében a közönség figyelmét a körözsvölgyi, eloláhosodástól félthető magyarságra terelte. Részint felvilágosítás, részint érdekkeltés tekintetéből — felhíva némileg a szerkesztői jegyzet által is — bátorkodom ez ügyben a tisztelt közönség előtt nyilatkozni.

Mindenekelőtt megjegyzem, hogy Szatmáry urnak azon kifejezése, hogy „Tösgyökeres magyar nevekkal birnak azon árva polgárok, a kik egykor zengzetes magyar nyelven dicsérték az Istent, s ma már az oláhosodás áramlata hatalmába keríté őket, s nemzeti nyelvökkel együtt ha gyják el tömegesen a magyar prot. egyházat”, — téves értesülésem alapulhat. — Igen is vannak a Körözsvölgynek kivált jobbparti részén egészen magyar nevű oláh faluk — lakosaik neveiről nincsen tudomásom — melyek, legalább a névről következtetve, hajdan magyar faluk lehettek, milyenek: Alsó-Lugos, Ósi, Tötös, Gévény stb.; de ezek eloláhosodása, vagy talán inkább elpusztulása után — feküdvén ezek az Erdélybe vezető országút mellett, melyen jártak-keltek a hadseregek — oláh lakosokkal benépesítése, emlékezetet haladó idő előtt történt. — Az újabb időkben nemcsak

tömeges elhagyására a prot. egyháznak nincsen példa; de az évenkinti kánonszerű látogatási tabellák szerint, egyes kitérések is igen ritkák, sőt az áttérések haladják a kitérések számát.

Van azonban itt baj tagadhatatlanul, egyrészen a túlnyomó oláhság miatt, melynek nyelvét, kivált az elszigetelve levő magyar falvak lakosai kénytelenek elsajátítani, s ezzel az oláhság öltözetét, lustaságát s közönyét is, ennek babonás vallásossága nélkül; másrészen pedig egyházaink csekély népesége, s inen eredő anyagi szegénysége miatt. — Engedje meg szerkesztő ur, hogy tüzetesen szóljak a körözsvölgyi ref. egyházaink és iskoláink, s a magyar reform. hivek állapotáról.

Körözsvölgynek hivatik Dél Biharmegyének N.-Váradtól Révig fekvő sík része, melyet Keletről Nyugotra hegyek határolnak, melyeknek keleti ágán szőlőhegyek is vannak, leginkább magyarok által mivelletve. E völgy hossza 8, szélessége $\frac{1}{2}$ — 3 mérföld, melyet a sziklás hegyek közül, szűk mederben, Révnél kifolyó Sebes Körözs hasít végig. Sajátságos, hogy míg a Körözs jobb partja felől eső községek jól épültek, s a lakosok is jó módúaknak látszanak — mit hihetően nem kevésbé mozdított elő az itt Erdélybe vezető kavicsos országút, tehát a jó közlekedés: akkor, ha a Körözson átlépünk a balpartra, mintha egy civilizált világból merő bárdolatlanba léptünk volna által, — értve az oláh falvakat, mert a magyar faluk itt is kitűnnek. Ennek oka, a közlekedés nehézsége mellett, lehet az, hogy a balparti talaj felette sovány, vadvízes; melynek legelője csetkákát terem, s a lakosok szántóföldjeiket kénytelenek bakhátra mivelní — 1—2 ölnyi széles pászták, melyeknek közepe domború — hogy a közben maradt mélyedéseken a víz leszivárogon. E bajon talán alagsövezéssel lehetne segíteni, de ez itt aligha kifizetné magát. — Magyar egyházaink a Körözs völgyén a következők:

I. A balparton:

1. Ré v. Vasuti és postaállomás. A Körözs keresztül folyja, a jobb parton laknak leginkább a magyarok, a balparton oláhok. A reform. magyar lakosok száma 401, az oláhoké lehet kétannyi, kiknek gr. Zichy Domokos földesur szép templomot és iskolát építtetett. A reformátusok temploma — a régi összeomlván — közelebb épült, s elég csinos, szilárd, terméskő falakra, alacsony kupfedelű toronnyal, s zszindely tetőzettel, mely 1875. nov. 7-én szereltett fel. A templom építésben a lakosok elég buzgóságot fejtettek ki, fejtven és szállítván az építéshez szükséges követ, fővenyt és meszet; a pénz — 3000 frt — adakozásokból és államsegélyből gyűlt, de még fenn van 250 frt adósság, mit a lakosok fedezni nem képesek. Lelkészlaka tisztességes, zszindely tetőre, két tágas szobával, melyek egyike padolt. Iskola épülete, fából lévén, teljesen elavult, s szét szedetett, s így iskolaépület nincs. Tanköteles gyermek van 62, kik közül iskolába járó jelenleg 27. — Lelkész a csekély fizetésre nem találkozáván, egy év óta egy tanító lakik a paplakon, s ott tanít, s végzi az isteni tiszteleteket. A szorosan papi teendőket, a m. kakucsi lelkész teljesíti. — Ezen egyházhhoz 14 filia tartozik, melyekben szét-szórva laknak magyar reform hiveink, kiknek száma mehet harminczra.

A révi magyarokra nézve, fájdalommal jelentem ki, hogy nagy mértékben félthetők az eloláhosodástól, ha buzgó lelkész-tanító nem kerül hozzájuk. A mellett, hogy helyben túlnyomó az oláhság, s körülbelül 3—4 mértföldnyire esik — M.-Kakucsot kivéve — a legközelebbi magyar község, oka lehet ennek a nép szegénysége, tudatlansága és közönye. E magyar nép, míg az oláh földmivelő és baromtenyésztő, s jobb módú — ellenkezőleg

a magyar hajlammal, korsó és kantacsínálásból él, és földhöz ragadt szegény. Öltözete mind a két nemnek egészen oláhos, s magok közt is inkább oláhus beszélnek, s oláh mód szerint iszszák a pálinkát. Noha folytonosan volt tanító az egyházban, gyermekeit nem iskoláztatja, vagy csak alig, s a presbyterek közt nincs a ki nevét leírni tudná; a templomban is alig énekel 3—4 férfi, a nők épen nem. Szegénysége, tudatlansága s közönye miatt a behivatalnok bérét nem fizeti, földjét nem miveli, s folytonosan szolgabírói erővel kell a párbért behajtani. A lelkész fizetése összesen alig megy 140 frtra, a tanítóé 90 frtra; azonban, ha lelkésze van csak, tanítója nincs, akkor a tanításbért vonakodik fizetni. Mióta az államsegély foly, ebből rendszeren segélyeztetett a lelkész, vagy tanító.

Mióta Réven iskolaépület nincs, s míg új építtethetnék, itt a lelkészi hivatalnak a tanítóival okvetlen összekötve kell lenni, s az állomásra olyan lelkésznek vállalkozni, ki hajlammal bír a tanításra, s e hivatásnak lelkiismeretesen meg akar felelni. De hogy ilyen találkozzék, legalább 300 frttal kellene ez állomást évenként segélyezni, a mellett, hogy a hivek kényszerítettének tartozásait teljesíteni. Remélhető az is, hogy a küszöbön levő határszabályozás alkalmával némi földadományozást nyerni fog a reform. egyház.

Közelebb Dr. Szilárd Olivér ur az éves választókerület országgyűlési képviselője, nemeslelkűleg 500 frt alapítványt tett a révi lelkész javára, s talán e percben, e mellett még gyűjt e célra az orsz. gyűlési képviselők között is; — míg, fájdalom! a volt segédgondnok Csanády Sándor 1200 frtnyi alapítványa csak ígéletben maradt, s most már elveszettnek tekinthető.

Szentebb célra nem áldozhatnák jó érzésű honfiaink adományaikat, mint a révi lelkész-tanítói állomás megalapítására; s hiszem, hogy szerkesztő ur szives lenne a kegyes adományokat elfogadni.

2. **M a g y a r - K a k u c s.** Révtől egy jó mértföldre É.-Ny.-ra. Lélekszám 161, kevesebb számú oláhok közt, kiknek itt parochiájuk sincsen, tartozván ők a közel fekvő Oláh-Kakucsához. Tanköteles 17, iskolába járó 13. Filiája 7. A m. kakucsi nép jobb érzésű a révinél, földet mivel, és járó jószágokat tart; s noha kétannyi párbért fizet, mint Rév, ezt rendesebben fizeti. Jelenleg az időközi lelkész egyszersmind tanító is, miután a fából épült, s elavult iskolaépület használhatatlan. E lelkész-tanítóság szintén fentartandó, nem lévén csatolható Révhez, melytől a Körös áradásai miatt sokszor járhatatlan utak távol vetik. Közelebb a m. kakucsi lelkész-tanító illetményeül 49 hold föld jelöltetett ki — melyben 6 hold gr. Zichy Jenő földes ur adománya — de még kihatva sincsen. Ezáltal javul ugyan a fizetés, de e felebb jellemzett vidéken a föld jelentékeny hasznot nem ad. Átkelés számú hivek elégtelenek lévén emelni a lelkész-tanító fizetését, segélyezése szükséges, melyet az államsegélyből eddig meg is nyert. Kicsiny temploma igen régi építmény, s magán viseli a róm. kath. eredetet, meglehetősen karban; haranglába — tornya nem lévén — elavult; s újra építést vár. Paplaka újabb keletű, tisztességes, 2 szobára, zsindegy fedéllel. — Egy iskolaszoba építendő volna itt is, mint Réven.

3. **M e z ő - T e l k i.** M.-Kakucstól Nyugotra 2 mértföldnyire — közben oláh faluk fekvő. Lélekszám 397, Tanköteles 43, iskolába járó 43. Filiája 4, 25 lélekkel. — Ez jó módú, iparkodó magyar község, honnan az oláhság kiszorult, s kis fatemploma árván áll. Házai közt sok cseréppel fedett. Temploma csinos; lelkészlaka új, szilárd, cseréptetőre; iskolája szintén,

törvényszerű tanteremmel, s kellőleg felszerelve. Fennáll a maga emberségéből. A tanító fizetése 320 frt.

4. **P ó s a l a k a.** M.-Telkihez fél mértföldre. Lélekszám 277. Tanköteles 32, iskolábajáró 27. Filiája nincsen. Jó érzésű, egyszerű nép; viselete oláhus, de nyelve, szelleme magyar. Temploma csinos, noha zsindegy fedele avulni kezd; paplaka új, cseréptetőre; iskola épülete szinte új, vájog falra, zsindegy tetőre, tanterme törvényszerű, tűrhetően felszerelve. A tanító fizetése csak 150 frtra megyen, s ennek segélyezése kívánatos; — az államsegélyből közelebbi időkben részeltetett is.

5. **M e z ő - T e l e g d,** vidéki kis város, melyben 4 vallásfelekezetnek van temploma. Reform. lélekszám 625; tanköteles 59, iskolába járó 33. Filiája 2. A reformátusok temploma szép régi — róm. kat. eredetű — épület, benne Telegdi földes urak pár, vörös márvány szobrával; azonban az egyház szegénysége miatt elhanyagolt állapotban. Lelkészlaka új, cserépfedélre; iskolája szintén, tanterme törvényszerű, felszerelése tűrhető. A tanító fizetése 210 frt. Szegényebb egyházaink közül való, mint-hogy a lakosok leginkább cserépedény-készítésből élnek.

6. **F u g y i - V á s á r h e l y,** Nagy-Váradtól 1 mértföldnyire. Lélekszám 213. Tanköteles 35, iskolába járó 33. Filiája a szőlőhegy, 14 lélekkel. Temploma szilárd anyagból épült, de avult, különösen fedélzete; falai meghasadozottak. Paplaka újabb, jó, zsindegy fedélre; iskolája tűrhető, felszerelése majdnem semmi. A tanító fizetése 100 frt. A községben oláhok is laknak, s van parochiájok. — A nép iparkodó, de kevés számmal lévén, behivatalnokait illően nem díjazhatja, s ezek segélyeztetése szükséges, a minthogy államsegélyben részesítettek is.

7. **F u g y i.** Lélekszám 166, kevés oláhság mellett; tanköteles 17, iskolába járó 16. Temploma a Körözs partján az ártól szüntelen fenyegetve van; régi, téglából épült, de fedele avult. — Paplaka újabb szerzemény, egyszerű parasztház; telke jó nagy, mintegy 6 vécásnyi. Iskolaépülete használhatatlan lévén, a tanítás a paplak egyik szobájában történik; felszerelés semmi. Jelenleg lelkész-tanító van, kinek összes fizetése nem megy többre 235 frtnál; pedig az igyekező lakosok közelebb 5 hold földet vettek a lelkészi fizetés javítására. Segélyeztetése szükséges, melyet az államsegélyből rendszeren nyert is.

II. A jobb parton.

8. **É l e s d,** vidéki kis város, járásbírói székhelylyel. Van benne három vallásfelekezet. Lélekszám 731. Tanköteles 94. Iskolába járó 54. Temploma újabb építmény, de szerencsétlen helyen, a mennyiben a talaj süllyedező lévén, falai hasadozottak. Paplaka tűrhető, zsindegy tetőre; iskolája szintén, mint tanterme is, mely deszkával kipadrolva, s kellően felszerelve van. A tanító fizetése 310 frt. A ref. egyház birta a vásárjövédalom egy részét, mely újabb időkben kérdésessé tétetett.

9. **Ö r v é n d.** Lélekszám 547. Tanköteles 65, iskolába járó 62. Temploma diszes, újabb kijavított épület. Paplaka szerény; iskolaépülete elavult s összeomlott. A tanító fizetése 250 frt. Van az egyháznak virágzó takarékmagtára, saját magtári épülettel, s 37 köb. búzával, és 925 frt tőkével.

10. **P u s z t a - U j l a k.** Telegdtől a Körözs választja el. — Lélekszám 524. Tanköteles 74, iskolába járó 61. Temploma jó karban; paplaka ó épület, s újra építést vár; iskolája új, cserépfedélre, törvényszerű tanteremmel, s kellő felszereléssel. — A tanító fizetése 230 frt. Van gondos kezelés alatt álló magtára 106 köb. búzával.

11. **K i s - J e n ő.** Lélekszám 324, jóval nagyobb számú

oláhok közt, kiknek parokhiájok van. — Tanköteles 40. iskolába járó jelenleg — tanító hiánya miatt — nincsen. Temploma jó karban; paplaka ujabban átalakítva, szilárd épület, zsindely tetőre; iskolája tűrhető, nádfedélre; tanterme törvényszerűvé téve, felszerelése hiányos. A tanító fizetése 250 frt, azonban e fizetés, a földek terméketlensége miatt, igen kérelmes. — Méltó volna a segélyeztetésre, a kisebb számu magyarok fenyegettetve lévén a túlnyomó oláhság által.

E 11 egyházaink alkotják a körözsvölgyi kört, mely egyházmegyénknek, a földek soványsága, s a kevés lélekszámmal bíró egyházak kevés párbér fizetése miatt, a szegényebb részét teszi. Azonban e gyönyörű, de szegény vidéken lelkésztársaink egész odaadással teljesítik áldásos működésüket, s éber őrállói a magyar nemzetiségnek, — úgy hogy a kevés, de értelmes, s a közügyek iránt érdeklődő magyarság, politikai tekintetben is főtényező azon vidéken, s ha egyetért, döntő súlylyal bír. Lelkészeink együttartók, s egymással szives barátságban élnek; s hivataluknak kellőleg megtelelenek. Hatásos működésüknek bizonyossága az, hogy a templomok, paplakok és iskolák jó karban vannak kevés kivétellel; úgy hogy ez eredmény, tekintve a hivek csekély számát, s a vidék szegénységét, valóban nagy elismerést érdemel.

Ha fundus religionis, és studiorummal bírnánk, több egyházaink, lelkészeink és tanítóink volnának itt segélyezendők, hanem Rév és M.-Kakucs főleg azok, melyeknél kiáltó a szükség s melyek segély nélkül, valóban felthetők az oláh elem előzönlésétől.

III. Egy kis statistika 1876-ról.

A Körözsvölgyön ref. magyar lelkek száma összesen: 3457: a filiákban biztosan nem tudhatókön kívül. — Születtek száma 190. Halottak száma 147. Ujházások száma 31. Confirmáltak száma 57. Tankötelesek száma 6—12 évig 400. Iskolába járók száma 270. Kis-Jenőben iskola nem lévén. Ez arány mindenestre kedvezőtlen. — Áttért 1 nő g. kath. Kitért n i n c s.

Főiskolai átalakítási töke kamatot, vagy évjáradékot fizettek: P.-Ujlak 7 frt 56 krt. Pósalaka 6 frt 30 krt. M.-Telki 7 frt 56 krt, Élesd 21 frt, Örvénd 10 frt 50 krt, M.-Telegd 6 frt 30 krt, F.-Vásárhely 2 frt 52 krt, összesen 61 frt 74 krt.

Főiskolai építési költséget: P.-Ujlak 10 frtot, Pósalaka 6 frtot, M.-Telki 7 frtot, Élesd 15 frtot, Örvénd 11 frt 58 krt. M.-Telegd 12 frt. F.-Vásárhely 5 frtot, összesen 66 frt 58 krt.

E számok elég ékesszólóan beszélnek.*)

Püspöki, 1877. február 15.

P a p K á r o l y,
bihari esperes.

*) E részletes fölleplezésért köszönet az ügybuzgó nt. esperes urnak. Itt az idő komolyan kötözni sebeinket és gyógyítani; miután más vidékeinken is vannak a vallást s nemzetiséget elnyeléssel fenyegető súlyos helyzetek, talán legjobb lenne kerületi gyűlés alkalmával értekezletet tartani az óvás módjairól. Egyház-óvó bizottság vagy egy let volna szervezendő vidéki albizottságokkal karöltve, felölölő a nagyon fontos mütért. Ez bocsátna iveket, felhívásokat s rendezte gyűjtéseket. Addig is az egyház-óvó célra a szerkesztő ezévre ajánlt 2 frtot, s bárhonnán jövő kegyes adományt elfogad s nyilvánosan nyugtáz. Célhoz csak bizottság alapítása vezet. erre tegyük meg a lépéseket. Egyházaink megóvása és fentartása sőt terjesztése evangyéliomi szent kötelességünk!
Szerk.

K Ü L Ö N F É L E K.

— Figyelmező. Megjelent a „Magyar Protestáns egyházi és iskolai Figyelmező márczius-áprilisi (III. és IV.) füzeté Debreczenben, szerkeszti s kiadja Révész Imre. 8-rét 103—174 lap. Tartalma: Hittani szó a bibliai csudák érdekében, Dr. Heiszler József. — Sinai Miklós gyűjteményéről. Géresi Kálmán.

— A protestántizmus mint társadalmi elv különös tekintettel Magyarországra (vége), Váradi F. — Egy kis töredékes adat Péter állítólagos római püspökségéhez, Dr. Márk Ferencz. Egyháztörténelmi tárcza Thaly Kálmán, Szilágyi Sándor, Hoffer Endre és Abafi Aigner Lajostól négy rendbeli közlemény. — Egyházi és iskolai krónika. Rövid irodalmi szemle.

— Szives figyelmeztetés. A tavaszi idő nyiltával időszerűnek találom a tiszt. testvéreket egy practicus méhészeti könyvecskére figyelmeztetni; hisz a méhészet de facto papi, tanítói foglalkozás. Ugyanis Budapesten Laufer Vilmosnál megjelent: „Vezérfonala a méhészetéről. Irta Sebes Károly.“ Szerző egy érdemekben megöszült tisztársunk, ki művében Dzierzonféle rendszert követve, azon gyakorlati elvet tartja: „Az a legjobb méhészt, ki legtöbb hasznot tud felmutatni.“ Csak kipróbált eljárást ajánl és 50 cikkelyben adja képét a hasznos méhészetnek, a munka toldalékában pedig a méhészeti havi foglalkozásokat vonja össze, könnyen áttekinthető kimutatásba. 24 ábra bemutatja a szükséges eszközöket. A munka ára 50 kr. s népszerűsége és olcsósága miatt megérdemli a legnagyobb elterjesztést. Megjegyzendő, hogy Haynald kalocsai érsek is megküldötte magának szerző által e hasznos művecskét. L. A.

— Dr. Vellentszény Mór hazánkfia tiz évi németországi egyetemeken — Boroszló, Berlin, Bécs — tanulmányozása után, hol a bölcsészettel foglalkozott, Hartmannak személyes barátja, visszatért Magyarországra azon célzattal, hogy bölcsészeti tanulmányait hazai nyelven bocsássa ki. A magyar nyelv és szellem erősebb elsajátítása végett Debreczenben néhány hónapot tölt, itt a tanárok és felsőbb tanulók által kiváló előzékenységgel fogadtatott, néhány tanórára is ellátogat a magyar előadások megfigyelése végett. Eddig megjelentek tőle (Dr. Moritz Venetianer) „Schopenhauer als Scholastiker.“ Eine Kritik der Schopenhauer'schen Philosophie mit Rücksicht auf die gesammte Kant'sche neoscholastik Berlin, 1873. Preis 7 M. — És „Der Allgeist.“ Grundzüge des Pampsychismus im Anschluss an die philosophie des Unbewusten. Berlin, 1874. Preis 6 M. Az ifju bölcsész a materialismus ostromlója s a pansüchismus vitatója.

(Halálozás.) K o n c z Sándor debreczeni 3-ad éves joghallgató életének 22-ik évében Hódmezővásárhelyt elhunyt, temetése márcz. 1. ment végbe. Miklovicz Bálint lelkész a háznál, Olasz Márton lelkészjelölt a sirnál tartottak megható gyászbeszédet. A jeles ifju korán elhunyt fájdalmas részvétet keltett minden ismerőiben.

— Ká m o r y Sámuel szives köszönetét nyilvánítja a megjelent Apokrifus könyvek zárszavában mindazoknak, a kik pártfogásukkal őt támogatták. Jól esik megjegyeznie, hogy mindkét prot. egyházból több mint 200 lelkész támogatta vállalatát. Az összes előfizetők száma haladja a 400-at. A mű végén közölve az előfizetők névsora.

Balogh Ferencz, felelős szerkesztő és kiadó.